

פגישה עם "פגישה בבקעת גינוסר"

יעל דמארי

הקדמה

בשורות הבאות אני מבקשת לסקור את דרכי העיבוד של שלושה סיפורי אגדה הלקוחים מספרה של חיותה דויטש "פגישה בבקעת גינוסר – סיפורי מדרש"¹. בספר באים עיבודים של סיפורים חז"ליים שמכוונים לנוער, כשתי קבוצות. בקבוצה האחת סיפורים ללא נושא מוגדר שחכמים עומדים במרכזם, ובשנייה סיפורים שבמרכזם עומדים החגים. הסיפורים הבאים בספר מבוססים על סיפורים ומדרשים המופיעים בתלמוד הבבלי והירושלמי ובקובצי המדרש הידועים.

המעבדת לא שיבצה בסיפרה מבוא או הקדמה המסבירים את שיטתה – מהם קני המידה שלפיהם בחרה את הסיפורים ועיבדה אותם – ולא הגדירה את קהל קוראיה. בריאיון שערכתי עם המעבדת² היא ציינה בפני כי הסיפורים שבספר הופיעו לראשונה בעיתון הילדים הדתי "אותיות", משנת תשנ"ד עד שנת תשנ"ו, במדור "סיפור מדרש"³. בשלב מאוחר יותר התגבש הרעיון לאגד מספר סיפורים לספר, כשהמטרה העיקרית היתה להצביע על חוליות מקשרות בין העולם הקדום של המדרש לעולמנו שלנו בהצגת מצבים אנושיים, רגשות ומחשבות, שבמרכזם עומד אדם מאמין, המתמודד עם חיים במציאות לא פשוטה.

* ראשיתו של המאמר בעבודה על עיבודי סיפורי אגדה בדורות האחרונים, במסגרת מכללת אפרתה. השתמשתי גם בעבודותיהן של אושרה אוחנה, אורלית קולדני, מירי לביא, אתי מרציאנו, מיכל באב"ד ויהודית לכיונה. תודתי נתונה להן גם כאן.

1 חיותה דויטש, פגישה בבקעת גינוסר – סיפורי מדרש, [חמ"ד] 1999.

2 ריאיון של כחצי שעה נערך באביב תשס"ב. אני מבקשת להודות לגברת חיותה דויטש על הסכמתה להתראיין ועל הנכונות להשיב באורך רוח וברוח טובה על שאלותי.

3 "אותיות" הוא עיתון דתי המיועד לבני הנוער (עד כיתות ז'-ח'), ורוחו ציונית דתית.

כל העוסק בחקר הזיקה שבין סיפורי ילדים ונוער לספרות חז"ל יסיכם כי לעיבודם של סיפורי חז"ל ל"שפת הילדים" משמעות חינוכית מרחיקת לכת, שכן אופן עיבוד מסוים עלול להבליט מסרים מסוימים ולהחמיץ מסרים אחרים הטבועים בסיפור המקורי. הסכנה גדולה במיוחד בהתחשב בדקויות ההבעה הספרותית של חז"ל ובלשונם עמוסת האסוציאציות והסמלים, שהמעבר לשפה מודרנית פשוטה וקלילה עלול למוססן.

זה לא מכבר דנה לאה חובב בכמה עיבודים מפורסמים של סיפורי חז"ל, בעיקר של מעבדים בני הדורות האחרונים.⁴ במאמר זה אנסה להבין את אופן העיבוד המיוחד של חיותה דויטש – מעבדת בת זמננו; דומני שפעילותה הציבורית והחינוכית של המעבדת מעניקה לה יכולות לחוש בדופק של ההווה.⁵ דרישות המסגרת שמאמרי מתפרסם בה מחייבות קיצור ולכן אסתפק בהצגת ניתוח של שלושה מהסיפורים, ובהסתמך עליהם אציג את מסקנותי על דרך העיבוד. ההתייחסות לשלושה סיפורים הכרחית כדי להעניק לניתוחי ולמסקנותי משקל סטטיסטי מסוים, עם זאת, את עיקר המאמץ בניתוח הספרותי השקעתי בסיפור הראשון. דומני כי בחינה מקיפה יותר של הסיפורים של חיותה דויטש, שלא תובא במאמר זה, מאששת את מסקנותי; לא אציג כאן את כל הניתוחים והקורא מוזמן לעיין בספרה של חיותה דויטש, לבחון ולברוק. כדי להקל על הקורא לא קטעתי את רצף הכתיבה במאמרי בהבאת הנוסח המלא של הסיפורים הנידונים (הנוסח המלא מובא בנספח).

הסיפורים

בסעיף זה אציג את תמצית הסיפורים המעובדים שבספר, שנבחרו לניתוח במאמרי, ואציין את מקורותיהם. כבר בשלב זה יוכל המודע לסיפורי המקור להכיר בצד ברור של דמיון בין העיבוד למקורו.

1. "יריקה".⁶ הסיפור מבוסס על סיפור חז"ל המובא בשני מקורות בויקרא רבה ט' ט' (מהדורת מרגליות עמ' קצא) וירושלמי סוטה פרק א' הלכה ד' (טז ע"ד). להלן תקציר העיבוד:⁷ בכל ערב שבת, לאחר שבעלה הולך לתפילה, הולכת דינה לשמוע

4 ראה: לאה חובב, "זאב יעבץ, עיבוד אגדות חז"ל לילדים – התיאוריה והמעשה", דרך אגדה א (תשנ"ח) עמ' 170-152; "דרכו של ישראל בנימין לבנר בעיבוד אגדות חז"ל לילדים", שם ב (תשנ"ט), עמ' 140-123; "דרכה של יוכבד סגל בעיבוד אגדות חז"ל לילדים", שם ג (תש"ס), עמ' 244-203; וראה גם מאמרה בחוברת זו.

5 חיותה דויטש עוסקת בפובליציסטיקה ובחינוך.

6 פגישה בבקעת גינוסר, עמ' 53-56 – וראה להלן נספח מס' א1.

7 לניתוחו של הסיפור ראה: י' זלכה, מגמות עריכה בסיפורי "מעשה חכמים" בויקרא רבה ובמקבילותיהם התלמודית, עבודת דוקטור, אוניברסיטת בראיילן, תשס"א, עמ' 65-30; מ' כ"ץ, "גדול השלום", דרך אגדה ב (תשנ"ט), עמ' 89-77; ספרות אגדה, לקט סיפורי חז"ל ללימוד הספרות, ירושלים תשס"ב, עמ' 22-21.

את דרשותיו של ר' מאיר בבית הכנסת. היא תמיד ממחרת לחזור לפני שישוב בעלה. פעם אחת נתאחרה ומצאה את בעלה מחכה בפתח הבית. הוא אוסר עליה להיכנס לביתה אלא לאחר שתירק בפניו של ר' מאיר. שכנותיה בחכמתן, מצילות את המצב. "קשה כקריעת ים".⁸ הסיפור מבוסס על סיפור חז"ל בתנחומא בוכר במדבר י"ח, ח ע"ב, וביקרא רבה ח' א' (מהדורת מרגליות עמ' קסד-קסו). מקבילה נוספת נמצאת בבראשית רבה ס"ח, מהדורת תיאודור אלבק עמ' 771-773. להלן תקציר העיבוד:⁹ מטרונה רבה ס"ח, אחת עשירה ונכבדה מבטיחה לר' יוסי בן חלפתא שגם היא כמו אלוהיו שלו, יכולה לזווג זיווגים, והיא מנסה לזווג בין העבדים והשפחות שלה. הסיפור מביא את סיפורם של רות השפחה ונתן העבד, שהמטרונה מנסה לשדכם, כל אחד מהם למישהו אחר, אבל הם בורחים מן הגורל שמתכננת להם הגבירה ובוחרים להינשא זה לזו.

3. "עוקצין".¹⁰ הסיפור מבוסס על סיפור הבא במסכת הוריות יג ע"ב. להלן תקציר העיבוד:¹¹ ר' יהודה, בנו של רבן שמעון בן גמליאל מחפש לו רב מובהק. האירוע שלהלן עוזר לו בכך: רבן שמעון בן גמליאל מתקן תקנה האומרת כי יש לקום רק לכבודו של הנשיא ולא לכבודם של חכמים אחרים. מי שנעלב מכך הם ר' מאיר ה"חכם" ור' נתן "אב בית דין". הללו מתכננים להעליב את רבן שמעון בן גמליאל בגלל תקנתו, אולם ר' יעקב "מקלקל" את תוכניתם. התנהגותו של ר' יעקב מביאה את ר' יהודה לבחור בו כרבו המובהק.

הערות לגבי שיטת העיבוד

דרכים רבות לבחינת עיבודם של סיפורים,¹² ובחרתי בבחינה הספרותית, רוצה לומר, נוכחות מאפיינים ספרותיים מסוימים בסיפור המעובד והשוואתם למקור. אני בוחנת אפוא את החומר המעובד כסיפור קצר, הגם מרוכך, העומד בפני עצמו, תוך שהוא מקיים זיקה ישירה וברורה לקודמיו בספרות חז"ל.

8 פגישה בבקעת גינוסר, עמוד 60-64 – וראה להלן נספח מס' א2.

9 לניתוחו של הסיפור ראה: א' שגן, "קשה כקריעת ים סוף או מה למוסד הנישואין ולקריעת ים סוף?", קריעת ים סוף, חוג בית הנשיא לתנ"ך למקורות ישראל י (תשנ"ז), עמ' 37-23; ספרות אגדה (לעיל, הע' 7) עמ' 24-23.

10 פגישה בבקעת גינוסר עמ' 69-71 – ראה נספח מס' א3 למאמרי.

11 לניתוחו של הסיפור ראה: Jeffrey L. Rubenstein, *Talmudic Stories – Narrative Art*, Baltimore and London 1999, pp. 211-176; "גולדבלט, "על סיפור ה'קשר' נגד רבן שמעון בן גמליאל השני", ציון מט (תשמ"ד), עמ' 374-349.

12 ראו במאמריה של לאה חובב שצוינו לעיל בהערה 4.

בבדיקה יסודית של היצירות המעובדות התברר לי כי ניתן לאפיין את העיבוד באמצעות קני מידה המבוססים על היסודות הספרותיים הבאים: נוכחות של מצג (אקספוזיציה) ברור, וקיום סיפור מסגרת בעל מבנה ברור והיסוד הספרותי של נקודת התצפית של מספר כלי-יודע. אשר לשילוב מוטיבים השאולים מסיפורי עם, מעבר לעצם האופי העממי של הסיפור המעובד, איני רואה שימוש ברור בהם,¹³ ולכן אמנע מהתייחסות אליהם. להלן אנתח את היצירות בעיקר בהסתמך על קני מידה אלו ואתייחס לשאלת ההשוואה לסיפור המקורי.

יריקה

הסיפור המלא וסיפור המקור מופיעים בנספח.¹⁴ המצג בסיפור "יריקה" מופיע בשורות הפתיחה של הסיפור. דרך נפוצה הוא במצג היא להציג את הגיבורים; וכאן אנו מתוודעים לדינה, הגיבורה האלמונית של הסיפור, לבעלה ולר' מאיר. דינה מדליקה נרות שבת בכיתה ונזכרת בדברי אמה "נר של שבת הוא נר של שלום". בנקודה זו משרטטת המעבדת, באמצעות נרות שבת המסמלים שלום בית והרמוניה משפחתית (כך עולה מדברי חז"ל,¹⁵ וזהו דימוי הרווח גם בימינו) אווירה מסוימת. באווירה זו יש כדי לרמוז לבעיה שהסיפור מציג: היעדר השלום בין איש לאשתו. הנרות ישנם והסמל קיים, אך המהות המסומלת חסרה. לאחר הדלקת הנרות ולאחר שבעלה של דינה הולך לבית הכנסת, דינה נוהגת לעזוב את הבית כדי לשמוע את דרשתו של ר' מאיר ותמיד מספיקה לשוב לביתה, לפני שבעלה מגיע. מבחינה זו ממלאת דינה את חובה לביתה כנדרש בלי לפגוע בשאיפתה ללימוד תורה.

המצג הוא חלק ממבנה סיפור המסגרת, סיפור המתחיל לביל שבת אחד יוצא דופן בחייהם של דינה ובעלה, ובתוכו שוזרת המעבדת מעין סיפור פנימי – "משל השועלים".¹⁶ גם פרט זה מבוסס על ידיעותינו על תורתו ואישיותו של ר' מאיר (להלן).

13 כלומר, אין שימוש מודע במוטיבים כאלה. הדברים אמורים גם לפי עדות המחברת, עם כל הקושי להסתמך על עדות היוצר על יצירתו.

14 כיוון שאין שינויים גדולים בין המקבילות ובעיקר מכיוון שלויקרא רבה יש מהדורה מדעית, מה שאין כן לירושלמי סוטה, בחרתי להביא את סיפור המקור מויקרא רבה. על הבדלים בין המקבילות ומשמעותם ראה זלכה (לעיל, הע' 7), עמ' 31-32, 52-65.

15 דומני כי הביטוי "שלום בית" מקופל בדברי המשנה "על שלוש עברות נשים מתות בשעת לידתן על שאינן הזירות בנדה ובחלה ובהדלקת הנר" (שבת פ"ב מ"ו) – אך כיצד יכול להיות שלום בבית אם האשה מתה? כלומר, מתוך מות האשה אנו למדים על הפרת שלום הבית וממילא על הזיקה בין הנר לשלום. וראה עוד בדברי המלאכים בשבת קיט ע"א.

16 סנהדרין לח ע"ב – לט ע"א.

מתברר כי ר' מאיר היה נוהג לחלק את דרשתו הפומבית לשלושה חלקים: שליש הלכה, שליש אגדה ושליש משלים. כאשר דינה מקשיבה למשל השועלים אנו מבינים עד כמה הדרשה חשובה לדינה – ובלשון המעבדת: "את הדברים ששומעת דינה בדרשה זו היא נושאת עמה לאורך כל השבוע, כשנפשה קצה במלאכות הבית השונות, היא הופכת והופכת בהם". מבחינה זו מייצגת דינה בעיה נשית טיפוסית הבולטת במיוחד בעת המודרנית: סקרנות ויכולת אישית ללמוד, הנרמסת כמדומה על ידי הנורמות המשעבדות אשה לביתה.

המעבדת מייצגת מספר יודע-כל. תופעה זו איננה יוצאת דופן בעולם הספרות אך כאן היא מנוצלת בהרחבה. המספרת-המעבדת מתרכזת בעולמה הפנימי של דינה גיבורת הסיפור, ופחות בעולמם של בעלה ושל ר' מאיר; היא מתארת בהרחבה את מעשיה ורגשותיה. את המסר שלדעתה הסיפור המקורי רוצה להעביר המעבדת מביאה באמצעות הרהוריה של דינה בסוף הסיפור – ובלשונה: "האם תגלה לו [לבעלה] את שגילה לה לכה – שרבי מאיר לא חש בעינו כלל אלמלא אלמלא מדובר היה בשלום בית?". כלומר, המסר הוא שר' מאיר מוחל על כבודו כדי להשכין שלום בית אצל האשה ובעלה.

כאשר אנו משווים את העיבוד לסיפור המקורי רבים הם הפרטים הדומים, אך יש גם הבדלים מהותיים. בולט חוסר ההתייחסות של המעבדת לשאלה כיצד ידע ר' מאיר על שהתרחש בין דינה ובעלה. על פי המקור השכנות מטכסות עצה כיצד להשכין לשלום בין הבעל לאשתו לאחר ששלוש שבתות אין הם מחליפים מילה איש עם רעותו. השכנות אומרות לאשה "הבה ונלך עמך אל הדרשן", ומיד אחר כך נאמר "כיוון שראה אותם רבי מאיר, צפה ברוח הקודש". כלומר, כשראה ר' מאיר את הנשים בבית המדרש צפה ברוח הקודש ונתבררה לו המטרה שלשמה באו, או אז הוא מוביל את המשך המהלך, פונה לקבוצת הנשים ושואל "היש ביניכן אשה היודעת ללחוש עין?". כלומר, המעבדת מדלגת על הקטע המיסטי שבא כאן. נראה כי המעבדת לא רצתה להכניס את הרכיב העל-טבעי, הצפייה ברוח הקודש, אבל לא מצאה לו תחליף ולכן השאירה את הבעיה בלא פתרון. גם תיאור המפגש בין חבורת הנשים, ודינה בתוכן, לבין ר' מאיר אינו דומה כלל לתיאור במקור. בסיפור המקורי ר' מאיר שואל את הנשים "היש ביניכן אשה היודעת ללחוש עין?", והשכנות פונות לאשה ומצוות עליה ללכת אל ר' מאיר ולירוק בפניו. וכאן מופיע תיאור המפגש בין ר' מאיר והאשה (שו' 13-17):

13 כיון שישבה לפניו נרתעה מלפניו

14 אמרה לו: רבי, איני יודעת ללחוש עין.

15 אמר לה: רוקי בפני שבע פעמים ואני מתרפא

16 ירקה בפניו שבע פעמים.

17 אמר לה: לכי אמרי לבעלך אתה אמרת פעם אחת, אני ירקתי שבע פעמים.

הנה, במקור, האשה הולכת לחכם כפי שציוו עליה שכנותיה, ומתוודה שאינה יודעת ללחוש עין.

השורות הקצרות הללו טעונות מתח רגשי: האשה יושבת לפני החכם ושומעת את דבריו, אבל לא כאחת מיני רבות (כמו בתחילת הסיפור, שו' 3), אלא במפגש פרטי, אינטימי, עם החכם: "כיוון שישבה לפניו, נרתעה מלפניו"; המתח הרגשי מובע גם בחזרה על המלים "לפניו", "מלפניו". כאן מתאפשר לאשה לגלות לחכם את האמת: "רבי, אין אני יודעת ללחוש עין". במלים אלה האשה מעוררת אמפתיה אצל הקורא הנחשף לחולשתה דווקא ברגע הגדול שהיא ניצבת לבדה בפני החכם! לעומת זאת, בסיפור המעובד לא הצליחה המעבדת להעביר את המתח הרגשי שבין החכם לאשה, ובמקום זאת אנו קוראים כך: "דינה החווירה והנידה ראש בשלילה. לא רבי, אני יודעת לרפא את העין. דינה נרעדה. הרב¹⁷ הגדול ביקש ומי היא שתסרב לו?".

בסיפור המקורי ניתן להצביע על אפיון חשוב נוסף: שימוש בשורש מסוים לאורך הטקסט – הנה חוזר ומופיע השורש יש"ב מספר פעמים:

שו' 3: ר' מאיר היה יושב ודורש אישה אחת יושבת ושומעת לו;

שו' 6: אני יושבתי ושמעתי דרשה;

שו' 8: יושבו שבת ראשונה שניה ושלישית;

שו' 13: כיון שישבה לפניו נרתעה מלפניו.

ניתן לראות כי המספר דבק בשורש יש"ב. בתארו את המפגשים בין האשה לחכם. המפגש הראשון כאשר החכם יושב ודורש והאשה יושבת ושומעת לו. המפגש השני, האינטימי יותר: "כיוון שישבה לפניו, נרתעה מלפניו". אלא שהמספר מקפיד להשתמש בפועל זה גם כאשר הוא בא לתאר את היחסים שבין האשה לבעלה בזמן שהשלוש אינו שורר ביניהם – "יושבו שבת ראשונה, שניה ושלישית" – ואולי הוא מבקש להדגיש כי היחס של האשה אל בעלה לא השתנה מחמת העובדה שהיא יושבת ושומעת דרשות, או יושבת לפני החכם כדי ללחוש לו עין – גם עם בעלה האשה "יושבת". שימוש ספרותי זה אובד לחלוטין כתוצאה מן העיבוד.

בסיפור המקורי הסיום פתוח. האשה יורקת בפניו של ר' מאיר ועוזבת את בית המדרש ואין אנו יודעים כיצד נסתיים הריב בין האשה לבין בעלה, אבל אנו יודעים כיצד הגיבו תלמידיו של ר' מאיר למעשה היריקה ומהו הסברו של ר' מאיר. זוהי נקודה חשובה בעיניהם של חכמים וכולטת בעולמם: יחסי רב תלמיד עומדים ברום עולמם, לא פחות

17 ראו להעיר כי אין "רבנים" בספרות התלמודית כנושאי משרה, ומי שמקפיד על האווירה התלמודית כותב "חכם", אך המעבדת, מבלי משים (!), כותבת "רב" כאילו הוא רב השכונה.

מהנושא של היחסים שבין איש לאשתו. לעומת זאת, בסיפור המעובד, סוף הסיפור הוא סוף סגור, אם כי לא לגמרי. דינה חוזרת לביתה ובעלה סולח לה. אולם, זאת מפני שדינה לא סיפרה לבעלה את האמת, ש"רבי מאיר לא חש בעינו כלל ואין הוא מאמין בתרופות לחש אלמלא היה מדובר בשלום בית".

הסיפור החז"לי מעמיד את האשה כגיבורת הסיפור ומגלה רגישות להיותה קרועה בין העולמות, אך אינו חש לסגור את הסיפור, מן הסתם מתוך הבנה שסיפורים כאלו, במציאות, לא תמיד נסגרים. בסיפור המעובד, המיועד לילדים ומטרתו להקנות ערכים, יש נטייה להגיע לסוף טוב ולכינון הערך של שלום בית.

קשה כקריעת ים

הסיפור המלא וסיפור המקור מופיעים בנספח¹⁸. במצג יש תיאור ריאליסטי המכניס את הקורא לאווירה קשה: "המראות הקשים של כפרה החרב, הנוף הגלילי שלפתע מילאו אותו גופות מתים, זעקות כאב של פצועים ובכיים של הנלקחים בשבי עטפו אותה סביב סביב ונתקו אותה מן העולם שסביבה". המצג מביא תיאור חדר מלא בנערות שנלקחו להיות שפחות בביתה של מטרונה (גבירה). יש מספר דיאלוגים בין הנערות ומהם עולה הדילמה שבבסיס הסיפור: הגבירה כופה על הנערות להינשא לגברים שהיא בחרה וקבעה עבורן. רות, אחת השפחות, שהיתה מאורסת לנתן, בטרם שבי, נחושה בדעתה שלא להינשא בנישואין אלה, אלא לחכות לארוסה שנעלם.

הסיפור המעובד הוא סיפור מסגרת. הסיפור החיצוני הוא סיפור הזיווג של רות ונתן ובתוכו מעוגן סיפור הלכתי בנושא השוחד. סיפור הזיווג הוא דוגמה לשידוך שנעשה על ידי מטרונה אחת שהצהירה לפני ר' יוסי שהיא מסוגלת להיות שדכנית, אך השידוך לא צלח מפני שהעבד והשפחה שנבחרו אינם מעוניינים כלל בשידוך. סיפור השוחד אינו מתקשר באופן טבעי לתבנית הפשוטה של הסיפור. עלילת הסיפור מתרחשת במספר רב של זירות, שש במספר, בנוכחות מספר רב של גיבורים, והעלילה מדלגת מזירה לזירה כשהקשרים בין הזירות רופפים ולא נוצרת אחדות ברורה וזרימה ישירה. הרושם העולה הוא כי המעבדת מכניסה עניינים רבים לסיפור ואינם מתרכזת במסר אחד וברור. הזירות שהעלילה מתנהלת בהן הן אלו:

1. חדר השפחות האמורות להשתדך על ידי המטרונה.
2. ביתו של ר' יוסי בן חלפתא – מפגש בין ר' יוסי לאשתו.

18 בחרתי להביא את סיפור המקור מויקרא רבה, המדרש הקדום והקלסי, ואת המקבילה המאוחרת בתנחומא, שהמעבדת ציינה כמקור.

3. שדה – מפגש בין נחוניא לנתן.

4. ביתו של ר' ישמעאל – מפגש בינו לבין נחוניא ונתן.

5. מקום המפגש בין נתן לרות – כנראה, ביתו של ר' ישמעאל.

להלן אציג בקצרה השוואה לסיפורים המקוריים. הסיפור "קשה כקריעת ים" נכתב בהשראת שני סיפורים הלקוחים מתנחומא בובר במדבר י"ח, ח ע"ב,¹⁹ ומכתובות דף ק"ה עמוד ב'. הסיפור במקור (ויקרא רבה) מביא דרשיח בין מטרונה אחת לבין ר' יוסי בן חלפתא, שבו המטרונה מתפארת שגם היא, כמו הקב"ה, יכולה לזווג זיווגים. עקרונית, המעבדת נאמנה לתוכן השיחה שבמקור והיא שמה כפי גיבוריה קטעים מן השיחה לאורך כל הסיפור, בתוספת של הערות, הרגשות ומחשבות. לדוגמה, נתן אומר "אותה מטרונה מטורפת, בעקבות ויכוחיה הבלתי פוסקים עם רבי יוסי בן חלפתא, החליטה לקחת את כל עבדיה ושפחותיה ולהשיאם זה לזה". אלא שבסיפור המקורי הדגש הוא על הקב"ה העוסק במלאכת הזיווג הקשה. בסיפור המעובד דגש זה אינו קיים, ובמקום זאת אנו פוגשים גיבורים רבים הפועלים בזירות שונות. כאמור, המעבדת משלבת סיפור נוסף הלקוח מכתובות קה ע"ב. הסיפור במקור זה מספר על ר' ישמעאל, בנו של ר' יוסי בן חלפתא, שהיה לו אריס שנהג להביא לו סל של פירות כל ערב שבת (בתמורה לזכות לעבד את שדהו) ופעם אחת הקדים והביא את הפירות ביום חמישי. ר' ישמעאל סירב לקבלם ואף פסל עצמו מלדון בעניינו של אריס זה, כדי שלא יראה הדבר כלקחת שוחד; וזאת למרות שמעיקרו של דבר פירות אלו שייכים לו, ובצדק.

המעבדת שוזרת את שני הסיפורים הללו. רות, גיבורת הסיפור החיצוני ניתנת לר' יוסי בן חלפתא כמתנה מאת המטרונה. ובסופו של דבר מועברת לביתו של בנו, ר' ישמעאל, בידי נחוניא, גיבור, אריסו של ר' ישמעאל. כאן נעשה החיבור בין שני הסיפורים וכאן מצטלכות דרכיהם של רות ונתן עד שהם מתאחדים תחת החופה. כאשר המעבדת עבדה על הסיפור המקורי הראשון, היא בחרה להתייחס רק לחלקו הראשון של הסיפור, לתחילתו של הדרישיח שבין ר' יוסי בן חלפתא והמטרונה. בסיפור המקורי השני, "סיפור השוחד", מצליחה המעבדת להדגיש את המסר של המקור, שביקש להעלות על נס את הקפדתו היתרה של ר' ישמעאל, שנוהר אפילו מאבק שוחד. השזירה בין שני הסיפורים מעט מסורבלת והמספר הרב של הגיבורים מקשה על שטף הקריאה.

19. ההפניה שבסוף הסיפור המעובד אינה נכונה והמקור הוא כפי שצוין כאן.

עוקצין

הסיפור המלא וסיפור המקור באים בנספח. בסיפור המעובד מובחן מצג המגדיר בבירור את התקופה שהעלילה מתרחשת בה, התקופה שלאחר מרד ברכוכבא, והמקום, ארץ ישראל. ר' יהודה מוצג כמי שמחפש לו רב מובהק.

ניתן להבחין בסיפור המעובד בסיפור מסגרת, ולפנינו סיפור בתוך סיפור. הסיפור החיצוני – סיפור המסגרת – מספר את סיפורו של ר' יהודה, בנו של רבן שמעון בן גמליאל, והסיפור הפנימי הוא הסיפור שמתבסס על המקור, והוא מספר את סיפור ההתנגשות בין רבן שמעון בן גמליאל (הנשיא), לבין ר' מאיר (חכם), ור' נתן (אב בית הדין). הסיפור החיצוני מאפשר למעבדת לתאר את מידותיו של רב מובהק. ביצירה זו המעבדת היא מספר-עד. היא שותפה לעלילה, וכמו היתה אחת מן הדמויות, היא מתוודעת להתפתחות ההדרגתית של העלילה: "באחד הימים תיקן אביו הנשיא תקנה חרשה".

הסיום הוא סיום סגור. ר' יהודה מוצא לו רב, רב אחד מובהק, והמעגל נסגר, שהרי בתחילת הסיפור נאמר כי יש לו רבנים הרבה, אבל רב אחד מובהק טרם היה לו. אם נשווה את העיבוד לסיפור המקורי נראה כי המעבדת בחרה לעבד רק שני שלישים מן הסיפור המקורי. המעבדת לקחה מן המקור את שלד הסיפור, את הגרעין שלו, והלבישה עליו תוכן ומסרים משלה. לדוגמה, כאשר אנו משווים את מניעיהם של הגיבורים בעיבוד ובמקור, אנו מוצאים הבדלים רבי משמעות. על פי הסיפור המקורי מטרם של ר' מאיר ור' נתן להדיח את רבן שמעון בן גמליאל מתפקיד הנשיא ולבוא במקומו, היתה לנקום בו על התקנה שתיקן, שהורידה אותם מכבודם: "אמר לו ר' מאיר לרבי נתן, אני חכם ואתה אב בית דין, נעשה דבר שיהיה עבורנו נעביר אותו מנשיאותו, ואהיה אני אב בית דין ואתה נשיא". כלומר, ר' מאיר אינו שואף רק להחזיר את המצב לקדמותו אלא להדיח את רבן שמעון בן גמליאל מן הנשיאות: ר' נתן יהיה נשיא, ואף ר' מאיר יעלה במעמדו ויהיה אב בית דין. מזימה זו לא מודגשת בעיבוד ובמקום זאת נאמר "איך יורידו את רבן שמעון בן גמליאל מגדולתו, ולו במשהו? איך יגרמו לו לחוש מעט מן ההשפלה שחשו הם היום?".

המעבדת בחרה להשמיט גם את תוכן שורות 43-48 שבמקור: "היו כותבים קושיות בפתק והיו משליכים לשם (לבית המדרש), (בעיה) שהיתה נפתרת היתה נפתרת, זו שלא יכלו לפתור היו כותבים פתרונות וזורקים. אמר להם ר' יוסי לחכמים: תורה מבחוץ ואנו מבפנים?!" לאחר שר' מאיר ור' נתן הוצאו מבית המדרש, נאמר כי הם נהגו לכתוב קושיות על פתקים והיו משליכים אותם לבית המדרש. התלמידים בבית המדרש ניסו לענות על הקושיות ובמקרים שלא הצליחו היו ר' מאיר ור' נתן כותבים את התשובות וזורקים אותן לבית המדרש. בענינו של ר' יוסי מצב זה לא נראה תקין: "תורה נמצאת

בחוף ואנו בפנים?!" רבן שמעון בן גמליאל מצא פתרון למצב שנוצר והכניס את שני החכמים לבית המדרש, אולם החכמים האחרים לא יכלו לומר דבר הלכה משמם אלא העלו לר' מאיר את הכינוי "אחרים" ולר' נתן את הכינוי "יש אומרים". לעומת כל זה המעבדת בסיפורה כותבת כך: "פשטה בציבור השמועה כי רבן שמעון בן גמליאל ציווה להחזיר את שני תלמידי החכמים המגורשים ובלבד שלא יאמרו הלכה משמם". נראה כי הסיבה להבדלים הללו נעוצה בעובדה שהמעבדת רצתה, במתכוון, לרכך ולמתן את הסיפור המקורי, המדבר על תופעות שליליות שיש בהן כדי לפגוע בדימויים של חכמים כגון הדחה, נקמה וגרימת בושה. המעבדת רצתה להימנע מכל אלה כדי שלא להעלות לדיון סוגיות קשות אצל הילדים, שהם קהל הקוראים העיקרי שלה.

הבדל נוסף בין העיבוד למקור הוא כדלהלן: בעיבוד, רבן שמעון בן גמליאל, שהיה נשיא, מתואר כמנהיג הרוצה לשנות תקנה הקשורה לגינוני הכבוד שהיו נהוגים עד כה. לדעתו, יש להבדיל בין נשיא לבין יתר החכמים, והסיבה היא "לא לכבודי עשיתי אלא לכבוד הנשיאות יש להבדיל בין נשיא לבין יתר החכמים על הכל להתאחד סביב הנשיא". בסיפור המקורי לעומת זאת אומר רבן שמעון בן גמליאל "האם לא צריך לעשות היכר ביני לבינם בדרכי הכבוד?". לא ברור לנו מדוע רבן שמעון בן גמליאל ביקש ליצור הבדל בין הנשיא לבין האחרים. ברור כי הנושא הוא מאבק על מעמד, על כבוד, אבל יש ניסיון למנוע התנגשות על רקע זה; "שמא חס ושלום יבוא הדבר לידי בושה אם כך יקרה", אומר ר' יעקב בן קורשי. מיותר לציין כי על מנת לחשוף את כל המסרים שבסיפור המקורי, חשוב לנתח ניתוח דקדקני את כל הסיפור עד לסופו.

דיון

נסכם בקצרה את עיקרי השימוש בקני המידה שהצענו לעיבוד.

אופן השימוש במצג

המעבדת מרבה להשתמש במצגים ארוכים למדי המעניקים לעיבוד אווירה ריאליסטית; זוהי טכניקה מקובלת בסיפורי ילדים. הדבר בולט בפתיחה של הסיפור "קשה כקריעת ים", שם המצג ארוך בהשוואה למצגים בשני הסיפורים האחרים: "החדר היה מלא נערות. נערות יפות, נערות מכוערות, נערות שמחות, צוחקות ומדברות בקול; ולצידן נערות שקטות, מכונסות ועצובות. רות הייתה אחת הנערות הללו". המצגים מכניסים את הקורא לאווירה ומטרתם לגשר בין עולמם של חכמים לעולמו הוא.

אופן השימוש בסיפור מסגרת

חז"ל לא הרבו להשתמש בסיפור מסגרת ובדרך כלל סיפוריהם קצרים וענייניים; יופיים בתמציתם ואם יש סטיות מן העלילה, אין הן ארוכות. הסיפורים המעובדים בנויים כסיפור מסגרת על מנת למלא חללים שמצויים בסיפורים המקוריים, כמו למשל תיאור התקופה ותיאור הדמויות ומניעיהן הפסיכולוגיים. השימוש בסיפור מסגרת בסיפורים "יריקה" ו"עוקצין" הוא שימוש סביר ונותן אפשרות למעבדת לתאר רקע, אווירה ומסרים בהרחבה; לעומת זאת בסיפור "קשה כקריעת ים" יש תחושה שהמעבדת רוצה להאריך את הסיפור בכל מחיר.

מדיניות המעבדת ביחס לסיפורי המקור

כידוע, הסיפורים החז"לים קצרים ומתמצתים – "תמצותם ונטייתם להתמקד באירוע בודד ולא במסגרת אירועים מקשה על הצגת מורכבות פסיכולוגית של גיבוריהם"²⁰. מטרת הסיפורים שכתבה המחברת היא להחיות את הדמויות, להעלות עליהן עור וגידים ולהסביר לקורא הצעיר את מניעיהן הפסיכולוגיים. המעבדת מפתחת את הבעיות העולות מן הסיפורים המקוריים בדרכה שלה: לעיתים היא נצמדת למקור כמו בסיפור "יריקה", ולעיתים היא מתרחקת ממנו, ונראה כי הוא משמש לה רק השראה לכתיבת סיפורה שלה, כמו בסיפור "קשה כקריעת ים". בתוך התהליך הזה אובדת עוצמתו של הסיפור המקורי המתבסס בעיקר על סגנונו הלשוני המיוחד. כמו כן יש שינוי בדגשים ובמסרים של הסיפור המקורי.

אפיון נוסף של העיבוד הוא שאיפתו לרכך ולמתן סיטואציות קשות. הדבר בולט במיוחד בסיפור "עוקצין". המעבדת חושבת אולי כי אין מקום להעלות סיטואציות קשות המאירות את החכמים באור שלילי.

מהי מידת הצלחתה של המעבדת בעיבודה, זוהי שאלה המצריכה דיון בפני עצמו

ובאמצעות כלי מחקר אחרים.

20 י' רוזנסון, ספרות אגדה, לקט סיפורי חז"ל ללימוד הספרות, ירושלים תשס"ב, עמ' 5.

נספח מס' 1א

הסיפור המעובד: יריקה

א

זמן הדלקת הנר. שקט בכל מקום, בבית ובחורץ. "נר של שבת הוא נר של שלום בית", היה קולה של אמה מלחש באוזניה ערב שבת, כשהדליקה את הנר. דינה עצמה עיניים ובירכה. היא התפללה תפילה קצרה, שומעת את בעלה עוזב את הבית והולך.

דינה תמתין עוד מעט, ואז תלך גם היא.

תפילת ערבית אינה חובה, אלא רשות. קל וחומר לאישה. אבל ליל שבת היום. דינה עצמה לא בגלל התפילה הולכת היא, אלא בגלל הדרשה שלאחריה: דרשתו של רבי מאיר.

דינה עטפה עצמה בצעיף גדול והתכוננה ללכת. רגליה כואבות מעט מעמל השבוע ומן ההכנות לשבת, אבל כשתשב ותאזין לדברי רבי מאיר, ייעלמו הכאבים כולם. "מעשה בשועל שאמר לזאב: 'בוא ואראה לך מקום שאפשר לאכול ולשבוע בו'", פתח רבי מאיר את דרשתו. דינה חייכה. את "משלי השועלים" המפורסמים של רבי מאיר היא אהבה במיוחד.

"נכנס השועל בדלי העליון של הבאר וירד למטה, והדלי התחתון עלה. אמר לו הזאב: 'מדוע אתה נכנס לשם?'"

דינה התבוננה סביבה. מעטות הנשים שעוזבות את בתיהן בליל שבת ובאות לשמוע דברי תורה. שכנותיה ודאי תמהות עליה, ובעלה – בעלה לא יודע בלכתה ובבואה: היא יוצאת מהבית אחריו וחוזרת תמיד לפניו.

"מדוע אתה נכנס לשם?", שואל הזאב, והשועל משיב: 'יש כאן בשר וגבינה לאכול ולשבוע'."

את הדברים ששומעת דינה בדרשה זו היא נושאת עמה לאורך כל השבוע; וכשנפשה קצה במלאכות הבית השונות, היא הופכת והופכת בהם.

"אמר לו הזאב: 'ואיך ארד אני?', אמר לו השועל: 'היכנס בדלי העליון'. נכנס הזאב בדלי וירד, והדלי שהשועל בו – עלה. אמר לו הזאב: 'והיאך אני עולה?', ענה לו השועל: 'צדיק מצרה נחליץ ויבוא רשע תחתיו'."

ציבור השומעים צוחק, ודינה חושבת: זאב מסכן, אבל טיפש! מי זה אמר לו להתפתות?

רבי מאיר המשיך בדרשתו, עבר לדברי אגדה ולדברי הלכה. לא הכול הבינה דינה, אבל החוכמה שבדברים, האמת שבהם, משכו את לבה, והיא האזינה להם בעיניים פעורות.

הדרשה הסתיימה. האנשים מיהרו לבתיהם, וזה לזה סחו שהפעם האריך הרב בדרשתו יותר מתמיד. דינה נבהלה: איך לא הרגישה? היא רצה לביתה מהר ככל שיכלה.

ב

בפתח הדלת עמד בעלה וחיכה לה. החדר שמאחוריו היה חשוך, וריח תכשילים חרוכים עמד באוויר.

"היכן היית?", הרעים עליה בקולו, "הנר כבר כבה!"

הנר כבה! ריבונו של עולם, עד כדי כך אחרתי! בכתה דינה בלבה, ולבעלה ענתה בשפה רפה: "בבית המדרש הייתי, בדרשתו של רבי מאיר."

"כך?", הזעם בקולו גבר, "רבי מאיר חשוב יותר ממני? חשוב יותר מסעודת שבת? אישה כשרה יושבת בבית וממחינה לבעלה – ולא רצה לשמוע דרשות". דינה השפילה את עיניה. "אלוקים עדי שלא התכוונתי להכעיסך". איך תסביר לו מהי דרשה זו עבורה? "בוא, ניכנס הביתה", המשיכה, והבכי חונק את גרונה. "את אינך נכנסת", חסם בעלה את הפתח בגופו, "לא תיכנסי לביתי, עד שתלכי לאותו רבי מאיר ותירקי לו בפניו."

מכמה בתים סמוכים הציצו ראשים סקרניים, מאזינים למריבה בין האיש לאשתו. אוי לה לאותה בושה! בכתה דינה בלבה פנימה. "אנא, תן לי להיכנס", התחננה בפניו.

והוא בשלו: "עד שלא תירקי בפניו של רבי מאיר."

"לעולם לא!", ענתה לו וצנחה חסרת אונים על מדרגות הבית.

ג

לפתע חשה בידיים מקיפות את כתפיה ומרימות אותה ממקומה. "בואי, היכנסי אלינו, ואל תשבי כך בקור", לחשה באוזנה שכנתה הטובה. היא הלכה אחריה בלב נשבר.

"דבר לא יעזור", אמרה לשכנותיה אחרי שעברו למעלה משבועיים, "בעלי עקשן הוא, ודבר לא יזיז אותו מדעתו."

"יש עצה!", אמרה לה פתאום שכנה אחת, קורצת לחברותיה, "סמכי עלינו!". היא התכופפה לעברה ולחשה לה דבר מה באוזנה.

"לא!", קראה דינה, "איני יכולה לעשות זאת!"

"את יכולה – ועוד איך!", ענו לה השכנות פה אחד, "את מוכרחה. עד מתי תכעסו זה על זה?"

שוב הגיע ליל שבת. דינה התבוננה בשכנתה שהדליקה את הנר, ולבה נצבט. כעבור זמן התעטפה בסודרה ויצאה מן הבית, והפעם מלוות אותה כל שכנותיה. רבי מאיר עומד ודורש. עיניה של דינה נעוצות בו. קשה לה להתרכז הפעם בדרשה. היא חושבת על מה שיבוא אחריה.

רבי מאיר עצמו מתבונן היה בחבורת הנשים ובאישה העצובה שביניהן, ומיד כשסיים דרשתו ניגש אליהן: "כלום יש ביניכן אישה חכמה, היודעת לרפא את חולי העיניים?". אחת מהן העזה לפנות אליו, בעודה מצביעה על דינה: "כבוד רב, יש פה אישה שיוודעת".

רבי מאיר האיר פניו לדינה. "קומי ועשי את הנדרש", אמר לה. דינה החווירה והנידה ראש בשלילה: "לא, רבי, איני יודעת לרפא את העין". "אף על פי כן, ירקי בפניי שבע פעמים – ואתרפא". דינה נרעדה. הרב הגדול ביקש – ומי היא שתסרב לו? ועשתה כדבריו.

ד

דינה דפקה קלות על דלת ביתה שלה. היא שמעה את בעלה קם ממקומו לפתוח לה. מי בישל לו? פקדה לפתע מחשבה עצובה. הדלת נפתחה, ובטרם יספיק בעלה לומר דבר, הקדימה אותו ואמרה בלחש: "ירקתי בפניו".

"ירקת בפניו של רבי מאיר?", בעלה חיך חיוך רחב ופתח את הדלת לרווחה. היא הנהנה בראשה: "ולא פעם אחת, אלא שבע פעמים". דינה התבוננה בפני בעלה, המלאות השתאות. האם תספר לו את האמת? האם תגלה לו את שגילה לבה – שרבי מאיר לא חש בעינו כלל, ושאינו מאמין בתרופות לחש, וודאי לא היה מסכים שתירק אישה בפניו, אלמלא אלמלא מדובר היה בשלום בית? "לכי אמרי לבעלך", אמר לה רבי מאיר לעיני תלמידיו הנדהמים, "אתה אמרת 'פעם אחת' – ואני רקתי שבע פעמים". היא החליטה שלא לומר דבר.

נספח מס' ב1

הסיפור המקורי: ויקרא רבה ט ט, מהדורת מרגליות עמ' קצא-קצג

- 1 תני ר' ישמעאל: גדול השלום, ששם הגדול שנכתב בקדושה אמר הקדוש ב"ה ימחה אל המים בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו. רבי מאיר הוה יחיב ודריש בלילי שבתא.
- 5 הוות תמן חדא איתתא יתיבה ושמעה ליה. תנתה מדרשיה, אמתנית עד דיחסל מה דדריש, אזלת לבייתא אשכחת בוצינא טפי. אמ' לה בעלה: אן הוית? אמרה ליה: אנה יתיבה ושמעה דרושה.
- 10 אמ' לה: כן וכן את עיילא להכא עד שאולת ורוקת באנפי דרושא. יתיבין שבתא קדמייתא שבתא תניינה ותליתאה. אמ' לה מגירתא: כדו אתון צהיבין איתי אנן עמן לגבי דרושא. כיון דיחמא יתהון ר' מאיר צפה ברוח הקודש, אמ' להון: אית מינכון איתתא דחכימא למילחש לעיינא.
- 15 אמ' לה מגירתא: כדו את אזלת ורוקת באנפיה ומישתרי לבעליך. כיון דיתבת קמיה איבדלת מיניה. אמ' ליה: ר' לית אנא חכימא למילחש עיינה. אמ' לה: רוקי באנפי שבע זימנין ואנא מינשם. רקת באנפיה ז' זמנין.
- 20 אמ' לה איזילי אמרי לבעליך: אנת אמ' חדא זימנא, אנא רקת ז' סימנין. אמ' לו תלמידיו: ר', כך מבזין את התורה, לא הוה לך למימר לחד מינן למילחש לך. אמ' להו: לא דיו למאיר להיות שוה לקונו, דתני ר' ישמעאל: גדול שלום ששם הנכתב בקדושה אמר הקב"ה ימחה על המים בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו.
- 25

תרגום: 21

- ר' מאיר היה יושב ודורש בלילי שבת.
5 היתה שם אישה אחת יושבת ושומעת לו.
נתאחרה דרשתו, המתינה עד שגמר מה שדרש,
הלכה לביתה ומצאה הנר כבה.
אמר לה בעלה: היכן היית?
אמרה לו: אני ישבתי ושמעתי דרשה.
10 אמר לה: כך וכך [לשון שבועה] שאין את נכנסת לכאן עד שתלכי ותירקי בפני הדרשן.
ישבו שבת ראשונה, שנייה ושלישית.
אמרו לה שכנותיה: כעת אתם במריבה, הבה נלך עמך אל הדרשן.
כיון שראה אותם ר' מאיר צפה ברוח הקודש,
אמר להן: יש ביניכן אישה היודעת ללחוש עין?
15 אמרו לה שכנותיה: כעת את הולכת ויורקת בפניו וניתרת לבעליך.
כיון שישבה לפניו נרתעה מלפניו.
אמרה לו: רבי, אין אני יודעת ללחוש עין.
אמר לה: רוקי בפניי שבע פעמים ואני מתרפא.
ירקה בפניו שבע פעמים.
אמר לה, לכי אמרי לבעליך: אתה אמרת פעם אחת, אני ירקתי שבע פעמים.
אמרו לו תלמידיו: רבי, כך מבזין את התורה,
לא היה לך לומר לאחד מאתנו ללחוש לך?
אמר להם: לא דיו למאיר להיות שוה לקונו,
ששנו רבי ישמעאל: גדול שלום, ששם הנכתב בקדושה אמר הקב"ה
25 ימחה על המים בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו.

נספח מס' 2א

הסיפור המעובד: קשה כקריעת ים

החדר היה מלא נערות.

נערות יפות, נערות מכוערות. נערות שמחות, צוחקות ומדברות בקול; ולצדן נערות שקטות, מכונסות ועצובות. רות היתה אחת הנערות הללו.
המראות הקשים של כפרה החרב, הנוף הגלילי שלפתע מילאו אותו גופות מתים, צעקות כאב של פצועים ובכיים של הנלקחים בשבי, עטפו אותה סביב סביב, ניתקו אותה מן העולם שסביבה. רות נתפסה ונמכרה כשפחתה של גבירה נכבדה ועשירה. שפחה אחת מני רבות בבית מלא שפחות ועבדים. שקועה בזיכרונותיה הקשים, סירבה רות לדבר ולאכול. רצון החיים שלה אבד, ואלמלא ציוותה גבירתה שיאכילה בכוח, כבר היתה בין המתים.

ההמולה העליזה מסכיבה של רות נגעה לא נגעה בה.
אחת הנערות המצחקות קרבה אליה לפתע, פניה צבועות וגופה מבושם, צבטה, מעשה שובבות, בלחיייה, ואמרה לחברותיה:

"בר מזל יהא העבד אשר יישא את זו האישה".

לשאת לאשה? רות נראתה כמו מי שמתעוררת מחלום עמוק. היא הקשיבה בשקט, אבל עיניה דלקו. בלבה חשבה: אותי לא ישיאו לאיש. פניו של נתן האירו לה פתאום מתוך האפילה שבה היתה שרויה, וזיכרון חיוכו נתן לה, לראשונה, את הכוח לדבר.

"שום עבד לא יישא אותי לאישה. ארוסתו של איש אחר אני".

הנערות שבחדר פרצו בצחוק עליה: "הביטו בה, היא יודעת לדבר!". טיפשה שכמותך!", אמרה לה מבושמת אחרת, "איש לא יביא לכאן את הבחור שלך. את, כמו כולנו תינשאי לאחד מעבדי גבירתנו".

רות לא ידעה את נפשה. "אף אחד לא יוכל להכריח אותי".

אחת הנערות השקטות והרציניות, שישבה עד כה בצד והאזינה, ניגשה לרות והתיישבה לידה. בלב חרד האזינה רות להסבריה של הנערה:

הגבירה הנכבדה, שזמנה בידה, נוהגת להתדיין ולהתווכח עם אחד מחכמי היהודים, הנערה לא ידעה את שמו. הוויכוח האחרון שלהם נסב על שאלת מעשיו של הבורא.

"מה עושה אלוקיכם?", שאלה גבירתנו את החכם היהודי.

"אלוקי היהודים מזווג זיווגים", ענה לה, "ובכך הפיל החכם את כולנו כפח". רות חייכה בעצב. "קשה זיווגו של אדם כקריעת ים סוף", היתה אמה נוהגת לומר, אבל היא מעולם לא הרגישה כך. תמיד חשבה שאין דבר פשוט מנערה הנישאת לאיש. נתן היה

חברה הטוב מילדות, ומעולם לא הטיל איש מהם ספק בכך, שיבוא יום והם יינשאו זה לזה.

"גבירתנו הנכבדה צחקה כל כך לדברי החכם שלכם, עד שהצהירה בו כרגע שאת זה גם היא יכולה לעשות, ובקלות", אמרה הנערה הטובה בעצב, "ולכן מחר נינשא כולנו – העבדים והשפחות – זה לזה".

פניה של רות החווירו, וחשיכה גדולה ירדה עליה. "מהרו!", שמעה מישהי זועקת לידה, "השפחה היהודיה צונחת ארצה!".

הנערה שעמדה בפתח היתה עצובה וחיוורת. אשתו של רבי יוסי בחנה אותה דקה ארוכה, ואחר כך הפנתה מבט שואל לבעלה, כאומרת: וזו מנין? במקום לחכות לתשובה, כרכה זרועותיה סביבה והכניסה אותה פנימה.

"מכפר קטן בגליל היא", הסביר רבי יוסי בן חלפתא לאשתו אחר כך, "כפרה נחרב כליל על ידי לגיון רומי, הוריה מתו, והיא נלקחה בשבי. למזלה, לא כשפחתו של איזה חייל, אלא כמתנה שהביא פלוני למטרונה הנכבדה, כאן בציפורי".

"ומה עושה 'מתנתה של המטרונה' אצלנו בבית?"

ענה רבי יוסי: "שוב ניצחתי אותה בדבריי. בוויכוח הפומבי האחרון שערכנו הודתה קבל עם בעליונות תשובתי. לאחר מכן שלחה לקרוא לנערה זו ואמרה לי: 'זו משלכם היא. קחנה, כאן בלאו הכי לא תצלה למאומה'. מסתבר שצעירה זו מכונסת בעצמה, שקועה בזיכרונותיה ובכאביה, לא מדברת עם איש".

"יתומה מסכנה. טוב עשית שהבאת אותה אלינו. אבל נרמה לי שתרגיש טוב יותר בביתו של בנו, ישמעאל. שם גם זקוקים יותר לידיים עובדות. מחר אקחנה לשם".

שקט מסביב, החמה טרם עלתה, אבל רמז לפס בהיר יותר נראה כבר בשמים. נחוניא השכים לעבודתו כמדי יום. אוהב היה את עבודתו בשדה, ומכל הימים אהב את ימי השישי, שבהם היה עליו להנהיג את שני חמוריו בדרך לאדונו, רבי ישמעאל, ועליהם היכול המגיע לו תמורת הזכות לעבד את שדותיו.

יום חמישי היום. הבוקר קם נחוניא מוקדם במיוחד. רוצה היה להקדים ולבוא לרבי ישמעאל, כי בעוד ימים מספר יישב על כס המשפט, ולפניו יובא עניינו שלו, של נחוניא השקים הלכו והתמלאו. נחוניא עבד בחריצות. רוצה היה להספיק ולהעמיס בטרם תזרח השמש, אבל לפתע הפסיק: הוא שמע רשרוש לא מוכר וצעדים. נחוניא הניח מידו את השק והקשיב.

"עזור לי", לחש מישהו, "אנא, עזור לי!".

מבין השיחים יצא עלם צעיר מגודל זקן ופרוע ראש וצנום למראה.

"מי אתה?", שאל נחוניא, "מאין באת לכאן?"

"שמי נתן", ענה לו העלם.

נחוניא ראה שהוא רועד מקור ומעייפות. "לך לביתך", אמר לו, "ושם תמצא מחסה". "לא", השיב העלם, "אעזור לך. רואה אני שמלאכתך רבה וקשה, ואתה זקוק לעזרה. אנא, קני לך לעבד".

נחוניא חייך בעצב. "ברצון הייתי שוכר אותך, אבל לצערי אין הדבר באפשרותי כרגע. מבין אתה? אריס אני בשדותי של אחר, ומשפט חשוב עומד כנגדי. אם אזכה בו אולי".

נחוניא התעשת פתאום: "בכל מקרה, לא אוכל לעשות כך בטרם תספר לי מנין הגעת".

"עבד נמלט אני", נתן התיישב על אחד השקים, "כבר יומיים תמימים אני בדרך, לא עצרתי לרגע. ברחתי מגבירתי. אבל אתה לא תסגירני, נכון? הן כך כתוב, 'לא תסגיר עבד אל אדוניו'".

"אני רואה שאתה יודע צורת פסוק", חייך אליו נחוניא, "לא אסגירך. אבל מדוע ברחת? האם התעללו בך שם? האם הוכיח?"

"אל תלעג לי", לחש נתן, "ידעתי צורתם של פסוקים רבים, בטרם נלקחתי בשבי ונמכרתי לאותה מטרונה. אבל ברחתי לא מפני שהוכני, אלא מפני שביקשו להישאני בעל כורחי".

נתן הפסיק את סיפורו וטמן ראשו בין ידיו.

"אותה מטרונה מטורפת, בעקבות ויכוחיה הבלתי פוסקים עם רבי יוסי בן חלפתא, החליטה לקחת את כל עבדיה ושפחותיה ולהשיאם זה לזה. כך עושה אלוקים", אמרה לנו, העבדים. 'ובכן, אראה לו לאותו יהודי שגם אני יכולה'. ואני, אני ברחתי, כי לא יכולתי לשאת זאת". נתן הרים ראשו מבין ידיו, ונחוניא ראה שדמעות מציפות את עיניו. "מאורס אני", המשיך וסיפר בקול שבור, "ארוסתי ואני נלקחנו בשבי ערב נישואינו, כשהחריבו הרומאים את כפרינו, שרפו את בתינו והרגו את הורינו ואחינו הקטנים. ואני כה שמחתי על שעבדיה של אותה גבירה אנחנו. קיוותי שיום יבוא ונינשא אבל לפני ימים מספר נלקחה ארוסתי, ולא שמעתי ממנה דבר. שמעתי שניתנה במתנה למישהו ואני אוכל להינשא לאחרת מלכדה, וודאי שלא לאיוו שפחה גויה על פי גחמותיה של אותה מרשעת".

"הישאר עמי", נחוניא קם ממקומו, "בוא ועזור לי למלא את יתר השקים".

רבי ישמעאל, בנו של רבי יוסי בן חלפתא, השקיף מחלונו, וראה את שיירת החמורים מתקדמת לעברו. מדוע היום? התפלא כינו לבין עצמו, הרי יום חמישי היום, ודרכו של נחוניא להביא לי את יבולי ביום שישי?! כמה משרתיו נשלחו כבר לחכות לשיירה ולפרוק את משאה.

הוא חיכה עד שנחויא התקרב, ואז יצא לקראתו:

"ברוך הבא! ומי זה העלם הנאה אשר אתך?", ולפני שנענה, הוסיף ושאל: "מדוע הקדמת? הרי מחר", ובדברו תפס רבי ישמעאל את ראשו בין ידיו. לפתע הבין מדוע הקדים אריסו להביא את סחורתו ביום אחד: מחר עליו לשבת בדינו ולהכריע בינו לבין שכנו, בן הפלוגתה שלו, בדיני ממונות.

"מה עשית?", פנה רבי ישמעאל אל אריסו, "עכשיו לא אוכל לשבת בדיןך!".

"מדוע?", התפלא האיש, "הרי את סחורתך שלך הבאתי לך!".

"השוחר יעזור עיני פקחים", ענה לו ישמעאל בכאב, "כמעט והכשלתי".

נתן עמד מן הצד והאזין לשניים בדברים. בגלל אביו של איש זה נאלץ לברוח. אביו של רבי ישמעאל – רבי יוסי בן חלפתא – הוא שאמר לגבירתו המטרונה, שריכונו של עולם מזווג זיווגים הוא, ובכך הוא עסוק מיום שברא את העולם. "אף אני יכולה לעשות כן", ענתה לו בלגלוג, "כמה עבדים ושפחות יש לי, ובשעה קלה אני יכולה לזווגם".

בלילה הקשה שעבר בכריחתו מצא עצמו נתן כועס על רבי יוסי בן חלפתא.

"בוא, עזור לי לפרוק את השקים", שמע נתן את נחויא פונה אליו, "איש צדיק הוא רבי ישמעאל ונזהר מאבק שוחד – גם כשמביאים לו את כספו שלו. בדיני לא יישב, אבל את היבול עליו לקבל". ואז, כשהשק האחרון הורד, צנח עליו נתן באפיסת כוחות, ולא ראה עוד דבר.

כשפתח את עיניו הרגיש נתן מטלית חמה מונחת על מצחו, וקול בחדר אמר: "ברוך השם! הוא התעורר". התבונן סביבו, וטרם הצליח להבחין בפנים כלשהם, שמע קול אחר, קול מוכר כל כך קול שלחש: "נתן".

"רות", לחשו שפתיו של נתן. האם אני הוזה? חשב בלבו; אבל הדמות, שניתקה ממקומה שבפינת החדר ורצה לעברו, לא הותירה ספק בלבו שלא מדובר בהזיה, אלא בארוסתו רות. חיה, נושמת ומתייפחת באושר ליד מיטתו.

אשתו של רבי יוסי בן חלפתא הובילה את רות לחופה. שם, כשדמעות הצער והאושר מתערבות זו בזו, ניהלה רות שיחה פרטית עם אמה, שלא זכתה לשמוח בחתונתה, אבל דמותה ליוותה את רות כל אותו היום.

"רואה את, אמא", לחשה לה רות, "הנה אני כאן, אחרי שכמעט איבדתי תקווה, נישאת לאיש שלו תמיד חלמתי להינשא. את אכן צדקת: זה היה קשה, כמעט קשה מדי. ולבי נקדע ממש כמו ים סוף בשעתו".

וכשאמר לה נתן בקול צלול "הרי את מקודשת לי כדת משה וישראל", פרץ ממנה בכי גדול ומטהר, ואצבעה הושטה קדימה לקבל טבעת כסופה, שענד עליה נתן באהבה רבה.

נספח מס' ב2

הסיפור המקורי: תנחומא בובר במדבר יח, ויקרא רבה פרשה ח א

תנחומא בובר במדבר יח, ח ע"ב

"פקוד את בני לוי" (במדבר ג טו)

זה שנאמר "אלהים מושיב יחידים בִּיתָה" (תהלים סח ז)

שאלה מטרונא אחת את ר' יוסי בן חלפתא: לכמה ימים ברא הקב"ה את העולם?

אמר לה: לששת ימים, שנאמר "כי ששת ימים עשה ה' (שמות לא יז)".

אמרה לו: ומשנברא העולם מה הוא עושה?

יושב ומזווג זיווגים וגוזר גזירות ואמר פלוני ישא פלונית שנאמר: "אלהים מושיב יחידים ביתה".

ויקרא רבה פרשה ח א, מהדורת מרגליות עמ' קסד-קסו

מטרונה שאלה את רבי יוסי בן חלופתא,

אמרה לו: לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו?

אמר לו: לששה ימים,

דכתיב "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ".

אמרה לו: מיכן ואילך מה יושב ועושה?

אמר לה: יושב ומזוג זיווגים,

בתו שלפלוני לפלוני, אשתו שלפלוני לפלוני, ממונו שלפלוני לפלוני.

אמרה לו: כמה עבדים וכמה שפחות יש לי, ולשעה קלה אני מזוגתן.

אמר לה: אם קלה היא בעיניך, קשה היא לפני המקום כקריעת ים סוף,

דכתיב "אלהים מושיב יחידים ביתה".

הלך לו רבי יוסי בן חלופתא לביתו.

מה עשתה?

שלחה והביאה אלף עבדים ואלף שפחות והעמידה אותן שורות שורות,

אמרה להן: פלוני יסב פלנית ופלנית יסב פלן [= פלוני ישא פלונית, ואת פלונית

ישא פלונית].

מן צפרא אתו לגבה [= בכוקר באו אצלה],

דין פציע ראשיה, דין שמיטא עיניה, ודין תבירא ידיה, ודין תבירא רגליה [= זה

פצוע ראשו, זה שמוטה עינו, וזה שבורה ידו, וזה שבר רגלו]

דין אמר לית אנא בעי הדא, ודא אמרה לית אנא בעי הדין [= זה אמר "אין אני

רוצה את זו", וזו אומרת "אין אני רוצה את זה".
 שלחה לו ואמרה לו: יפה תורתכם, נאה ומשבחת.
 אמר לה: לא כך אמרתי לך –
 אם קלה היא בעיניך, קשה לפני המקום כקריעת ים סוף,
 דכתיב "אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות".

נספח מס' 3א

הסיפור המעובד: עוקצין

בעוד ארצו מלקקת את פצעייה אחרי המרד שנכשל; בעוד אביו, רבן שמעון בן גמליאל, עם יתר חבריו, מנסים לשקם את לימוד התורה ואת כבוד חכמיה, היה יהודה נודד בין בתי המדרשות הרבים, מתקרב לתלמידי החכמים הבולטים ולומד מדרכיהם ומשיטות מחשבתם – איש איש ודרשו המיוחדת. אבל רב, רב אחד מובהק, טרם היה לו.
 באחד הימים תיקן אביו הנשיא תקנה חדשה: "כשנכנס הנשיא – הכול עומדים; כשנכנס החכם – תעמוד שורה אחת בלבד מכל צד; וכשנכנס אב בית הדין – יעמדו רק שניים".

"לא לכבודי עשיתי", הסביר רבן שמעון בן גמליאל לבנו, "אלא לכבוד הנשיאות ולהעלאת קרנה. יש להבדיל בין נשיא לבין יתר החכמים. זמנים קשים עברנו, והשעה – שעת איחוד היא, ולא שעת פיצול. על הכול להתאחד סביב הנשיא".
 אבל רבי מאיר ורבי נתן, חשב רבי יהודה בלבד, מה יאמרו הם? רבי מאיר היה ה"חכם", ורבי נתן – "אב בית דין". שניהם, לצד אביו, היו ראשי הלומדים, תלמידי החכמים.

אביו הבחין במבט השואל, התמה, של בנו וליטף את ראשו: "אם ינהגו כבוד ככולם במידה שווה ולא תובלט סמכותו של הנשיא, עתידות להתגלע מחלוקות, חס וחלילה. והשעה – שעת איחוד היא. הלא אמרתי לך".

באותו יום נעדרו רבי מאיר ורבי נתן מבית המדרש. כשחזרו, ראו שלא עמד העם לפנייהם בדרך שבה היו רגילים.

"מה זאת?", שאלו, נדהמים, את יושבי בית המדרש, והללו סיפרו להם על תקנתו החדשה של רבן שמעון בן גמליאל. נכלמים וכועטים פנו השניים למקומם. רב היה העלבון, גדולה היתה הבושה. אחר כך פינה הצער את מקומו לבקשת נקמה. איך יורידו את רבן שמעון מגדולתו, ולו במשהו? איך יגרמו לו לחוש מעט מן ההשפלה שחשו הם היום?

"יודע אני מה נעשה לו", פנה לבסוף רבי מאיר לחברו רבי נתן.
 רבי נתן התבונן בחברו: "מה?".
 "נשאל אותו על זיתים שכבשם בטרפיהם".
 "על מה?".

"בטרפיהם", השיב רבי מאיר, "האם טהורים הטרפים (העלים) או טמאים הם".
 עכשיו הביין רבי נתן את כוונת חברו. "עוקצין", אמר, ורבי מאיר הנהן בראשו. למאזין מן הצד נראתה שיחתם מוזרה במקצת, אבל לא כך היתה לרבי יעקב בן קורשי, שהאזין לה במקרה. רבי יעקב ידע את כוונת השניים. מבקשים הם לבייש את רבן שמעון בן גמליאל, חשב, להוכיח כי אינו בקי בדיני עוקצין. ומי בכלל בקי בדינים אלו של חלקי הפירות וטומאתם

רבי יעקב החליט לעשות מעשה. הוא עלה לעלייתו של רבן שמעון בן גמליאל, רבו וחברו, ישב מאחור לכל יראהו אדם, ושנה אחד לאחד דיני עוקצין.
 באותה שעה היה רבן שמעון בן גמליאל עסוק בסוגיה אחרת. לפתע קלטו אוזניו קול שונה בנעימה:

"שורש צנון גדול – מצטרף ירקות שדה וירקות גינה ושדרה של שיבולת הרי אלו מטמאין ומיטמאין ומצטרפים".

התפלא רבן שמעון והמשיך בתלמודו. אבל הקול נשמע שוב:

"זיתים שכבשן בטרפיהן – טהורים, לפי שלא כבשן אלא למראה".

"מה זאת?", נחרד הנשיא. "אין זאת כי מבקשים לומר לי משהו משמים – או שמא מן הארץ אכן, איני בקי דיי בדיני עוקצין. אשב ואלמדם". וכך עשה כל אותו היום.
 למחרת קידמו את פניו רבי מאיר ורבי נתן. "רבנו", אמרו לו בפנים חתומות, "שאלה לנו".

"שאלו", ענה רבן שמעון בן גמליאל.

"זיתים שכבשם בטרפיהם", פתח רבי מאיר, "טהורים הטרפים או טמאים?".

"טהורים", חייך רבן שמעון בן גמליאל, "שכן לא כבשם אלא למראה".

השניים התבוננו זה בזה לומר מילה.

לפתע השתנו פניו של רבן שמעון באחת: "כמעט וביישתם אותי", אמר בפנים

זועפות, "צאו לכם מבית המדרש!".

יהודה הצעיר לא היה עד לכל המעשה, אבל שמע אותו מאחד התלמידים.

"בזכות רבי יעקב ניצל אביך מהלבנת פנים בפרהסיה", לחש לו. בטרם הספיק

לשמע כיצד ואיך, פשטה בציבור השמועה כי רבן שמעון בן גמליאל ציווה להחזיר את

שני תלמידי החכמים המגורשים – ובלבד שלא יאמרו הלכה משמם. "אדם גדול הוא אביך", פנה התלמיד ליהודה, "מנהיג אמיתי!".
ויהודה? הוא עצמו חיפש את רבי יעקב, ובעיניים אסירות תודה בחן את פני המאירות, השמחות, על שדברים חזרו לחיקונם ושאישי לא נפגע. באותו רגע ידע יהודה בוודאות גמורה, שמצא לו רב חדש.

נספח מס' 33:

הסיפור המקורי: הוריות יג ע"ב

1 ת"ר:

כשהנשיא נכנס, כל העם עומדים, ואין יושבים עד שאומר להם "שבו";
כשאב ב"ד נכנס, עושים לו שורה אחת מכאן ושורה אחת מכאן עד שישב במקומו;

5 כשחכם נכנס, אחד עומד ואחד יושב עד שישב במקומו...

א"ר יוחנן: בימי רבן שמעון בן גמליאל נישנית משנה זו,
רבן שמעון בן גמליאל נשיא, רבי מאיר חכם, רבי נתן אב"ד.

כי הוה רשב"ג התם הווי קיימי כולי עלמא מקמיה [=כאשר היה בא רשב"ג
שם, היו הכל עומדים לפניו];

10 כי הווי עיילי רבי מאיר ורבי נתן הווי קיימי כולי עלמא מקמייהו [=כאשר היו
נכנסים ר' מאיר ור' נתן, היו קמים הכל מפניהם].

אמר רשב"ג: לא בעו למיהווי היכרא בין דילי לדידהו? [=אמר רשב"ג: האם
לא צריך לעשות היכר ביני ובינם בדרכי הכבוד?]
תקין הא מתניתא [=תיקן את המשנה (הברייתא) הזו].

15 ההוא יומא לא הווי רבי מאיר ורבי נתן התם [=אותו היום שתיקנו זאת לא
היו ר' מאיר ור' נתן שם].

למחר כי אתו, חזו דלא קמו מקמייהו כדרגילא מילתא [=למחר, כאשר באו,
ראו שלא עומדים לפניהם כמו שהיה הדבר רגיל].

אמרי: מאי האי [=אמרו: מה זה?]

20 אמרו להו: הכי תקין רשב"ג [=אמרו להם: כך תיקן רשב"ג].

אמר ליה ר' מאיר לרבי נתן: אנא חכם ואת אב"ד, נתקין מילתא כי לדין
[=אמר לו ר' מאיר לר' נתן: אני חכם ואתה אב בית דין נעשה דבר שיהיה
עבורנו].

מאי נעביד ליה [= מה נעשה לו?]

25 נימא ליה גלי עוקצים, דלית ליה, וכיון דלא גמר, נימא ליה "מי ימלל
גבורות ה' ישמיע כל תהלתו" – (תהלים קו ב) למי נאה למלל גבורות ה'
מי שיכול להשמיע כל תהלתו; נעבריה, והוי אנא אב"ד ואת נשיא [=נאמר
לו שילמד מסכת עוקצים, שאינו יודע אותה, וכיוון שלא למד ולא יוכל
לומר דבר ואז נאמר לו "מי ימלל גבורות ד' ישמיע כל תהלתו" – למי נאה
30 למלל גבורות ד'? למי שיכול להשמיע כל תהלתו; נעביר אותך, ואהיה
אני אב בית דין ואתה נשיא].

שמעיהו רבי יעקב בן קרשי, אמר: דלמא חס ושלום אתיא מלתא לידי
כיסופא [=שמע אותם ר' יעקב בן קורשי שהם משוחחים, אמר: שמא חס
ושלום יבוא הדבר לידי בושא],

35 אזל יתיב אחורי עיליתיה דרשב"ג, פשט, גרס ותנא, גרס ותנא [=הלך ישב
אחרי עלייתו של רשב"ג, פירש (את מסכת עוקצין) וגרס ושנה, גרס ושנה].
אמר: מאי דקמא? דלמא חס ושלום איכא כי מדרשא מידי. יהב דעתיה
וגרסה [=אמר (רשב"ג) בלבו: מהו זה שלפנינו? שמא חס ושלום יש בכית
המדרש משהו. נתן דעתו וגרס אותה (את מסכת עוקצין)].

40 למחר אמרו ליה: ניתי מר וניתני בעוקצין [=למחרת אמרו לו (ר' מאיר ור'
נתן): יבוא אדני וישנה במסכת עוקצין].

פתח ואמר. בתר דאוקים אמר להו: אי לא גמירנא כסיפיתנן. פקיד,
ואפקינהו מבי מדרשא [= פתח ואמר. אחרי שסיים (להסביר): אמר להם אם
לא הייתי לומד הייתם מביישים אותי. ציוה, והוציאו אותם מבית המדרש].

45 הווי כתבי קושייתא [בפתקא] ושדו התם, דהווי מיפריק מיפריק, דלא הווי
מיפריק כתבי פירוקי ושדו [=היו כותבים קושיות בפתק והיו משליכים לשם
(לבית המדרש), (בעיה זו) שהיתה נפתרת היתה נפתרת, זו שלא יכלו לפתור
היו כותבים פתרונות וזורקים].

אמר להו רבי יוסי: תורה מבחוץ ואנו מבפנים [=אמר להם ר' יוסי

50 (לחכמים):

תורה מבחוץ ואנו מבפנים]! ?

אמר להן רבן [שמעון בן] גמליאל: נייעילינהו, מיהו ניקנסינהו דלא נימרו
שמעתא משמיהו [=אמר להם רשב"ג: נכניס אותם, אולם נקנוס אותם
שלא יאמרו דבר הלכה משמם].

55 אסיקו לרבי מאיר "אחרים", ולר' נתן "יש אומרים" [=העלו לר' מאיר (את הכינוי) "אחרים", ולר' נתן "יש אומרים"]

אחורו להו בחלמייהו: זילו פייסוהו [לרבן שמעון ב"ג] [=הראו להם בחלומם: לכו פייסו את רשב"ג].

רבי נתן אזל, רבי מאיר לא אזל [=ר' נתן הלך, ר' מאיר לא הלך].
60 אמר: דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין [=אמר: דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין].

כי אזל רבי נתן, אמר ליה רשב"ג: נהי דאהני לך קמרא דאבוך למהוי אב ב"ד, שויניך נמי נשיא [=כאשר הלך ר' נתן, אמר לו רשב"ג: אם אמנם הועילה לך חגורת הפאר של אביך (שהיה ראש הגולה ככל) להיות אב בית דין, יעשה אותך גם נשיא]?! 65

מתני ליה רבי לרבן שמעון בריה: "אחרים אומרים, אילו היה תמורה לא היה קרב" [=היה שונה רשב"ג לרבן שמעון (בנו): "אחרים אומרים, אילו לא היה תמורה לא היה קרב"].

אמר לו: מי הם הללו שמימיהם אנו שותים ושמותם אין אנו מזכירים
70 [=אמר לו: מי הם הללו שמימיהם אנו שותים ושמותם אין אנו מזכירים]?
אמר ליה: בני אדם שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך [=אמר לו: בני אדם שביקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך].

אמר ליה: "גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה!" (קהלת ט ו).
אמר ליה: "האויב תמו חרבות לנצח" (תהלים ט ז).

75 אמר ליה: הני מילי היכא דאהנו מעשייהו, רבנן לא אהנו מעשייהו [=אמר לו: דברים אלה במקום שהועילו מעשיהם, חכמים הועילו מעשיהם ולא קרה דבר]!

הדר אתני ליה: "אמרו משום רבי מאיר, אילו היה תמורה לא היה קרב" [=חזר והישנה לו (בלשון זו): "אמרו משום ר' מאיר, אילו היה תמורה לא היה קרב"]. 80

אמר רבא: אפילו רבי דענוותנא הוא, תנא "אמרו משום ר"מ" – "אמר ר"מ לא אמר" [=אמר רבא: אפילו רבי שהיה ענוותן, שנה "אמרו משום ר' מאיר", אבל "אמר ר' מאיר" לא אמר].